

תלמידים יוצאי צרפת במערכת החינוך בישראל - נייר עמדה

← סבטלנה צ'אצ'אשווילי-בולוטין וסבינה ליסצה

תלמידים יוצאי צרפת (בין אם דור ראשון ובין אם דור שני), למרות מספרם הקטן יחסית במערכת החינוך, מהווים קבוצה בעלת מאפיינים ייחודיים, ועל כן הטיפול בהם דורש התייחסות ייחודית. קבוצה זו היא בעלת סממנים של אוכלוסייה הנמצאת בתהליכים של התעצבות והגדרה. התפלגותם במוסדות החינוך אינה דומה להתפלגות של כלל התלמידים מבחינת סוג החינוך. נוסף על כן, הישגיהם הלימודיים כגון זכאות לבגרות אינם גבוהים. יחד עם שיעורי הנשירה הגבוהים יש בכך כדי להצביע על הקושי הרב של התלמידים יוצאי צרפת להשתלב במערכת החינוך.

הקדמה

במהלך שני העשורים האחרונים היגרו לישראל עולים ממדינות שונות: מברית המועצות לשעבר (יותר ממיליון איש), מאתיופיה (כ-120 אלף איש), מדרום-אמריקה (כ-25 אלף איש, רובם המכריע מארגנטינה), ממדינות דוברות אנגלית (כ-40 אלף איש, רובם מארצות הברית, קנדה, ואנגליה), מצרפת (כ-22 אלף)¹ וכולי. על אף ההבדלים הבולטים בין קבוצות העולים, הן מבחינת הנסיבות העלייה והן מבחינת האפיונים הסוציו-דמוגרפים, שתי קבוצות מוצא של העולים שזכו לתשומת לב רחבה במחקר בכלל, ובמחקר על בני נוער בפרט, היו העולים מברית-המועצות לשעבר והעולים מאתיופיה.

בהקשר זה נציין כי בשנים האחרונות גובר העניין בחקר קבוצות מוצא אחרות, כגון עולי המערב.² מתוך המחקרים עולה כי בעוד שלעולים אלו פרופיל השכלתי ותעסוקתי גבוה יחסית בממוצע, והגעתם לישראל הינה מבחירה ולא מכורח, הרי שקיימים הבדלים לא מבוטלים בתוך קבוצת העולים מהמערב, הן במניעיהם לעלייה והן בפרופיל השכלתי והתעסוקתי שלהם.

מילות מפתח: עלייה, מערכת החינוך הישראלית, תלמידים יוצאי צרפת, דור ראשון ודור שני, זכאות לבגרות, נשירה. ד"ר סבטלנה צ'אצ'אשווילי-בולוטין היא מרצה במרכז האקדמי רופין בתוכנית MA להגירה ושילוב חברתי ו-BA המנהלים. סיימה לימודי דוקטורט באוניברסיטת תל-אביב בחוג לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה בשנת 2007. מחקריה עוסקים בריבוד חברתי, הגירה וחינוך. משנת 2011 משמשת כמנהלת המחלקה למידע, למחקר והערכה במינהל החינוך בעיריית אשדוד.

ד"ר סבינה ליסצה סיימה לימודי הדוקטורט בנושא השתלבות עולי חבר העמים באוניברסיטת תל אביב ב-2006. היא מרצה בכירה בבית הספר לתקשורת באוניברסיטת אריאל. תחומי המחקר שלה: השתלבות מהגרים ומיעוטים אתניים, פער דיגיטאלי, מדיה חברתיים ופעילות הפנאי. מחקריה עוסקים בריבוד חברתי, הגירה וחינוך. משנת 2011 משמשת כמנהלת המחלקה למידע, למחקר והערכה במינהל החינוך בעיריית אשדוד.

- 1 הנתונים - מתוך כאהן-סטרבצ'נסקי, פ', לוי, ד' וקונסטנטינוב, ו' (2010). בני נוער עולים בישראל - תמונת מצב עדכנית. מאיירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל. www.jdc.org.il/brookdale
- 2 אמית, ק' (2008). השתלבותם החברתית של עולי המערב בישראל: שביעות רצון מהחיים בישראל והגורמים המסבירים אותם. המכון להגירה ושילוב חברתי, המרכז האקדמי רופין.

כך, למשל, עולי צפון אמריקה ועולי צרפת הגיעו לישראל בעיקר ממניעים דתיים, בעוד מרבית עולי ארגנטינה עלו בשל תחושת העדר ביטחון אישי בארץ מוצאם.³ בנוסף, מעל ל-80% מקרב עולים ממדינות דוברות אנגלית היו בעלי השכלה על-תיכונית, בעוד שבקרב עולי יוצאי צרפת שיעור בעלי השכלה על-תיכונית נאמד בפחות מ-50%.⁴

רקע

מערכת החינוך בישראל קולטת אל שורותיה מספר הולך וגדל של תלמידים ממוצא צרפתי (תלמידים שנולדו בצרפת או שאחד מהוריהם נולד בצרפת). בשנת הלימודים תשע"ב (2011/12) למדו במערכת החינוך היסודית והעל-יסודית במגזר היהודי כ-24,753 תלמידים יוצאי צרפת, המהווים כ-2.2% מכלל התלמידים (כ-1,144,483 תלמידים).⁵ כ-26% מהם - 6,383 - נולדו בצרפת (להלן 'דור ראשון') וכ-74% - 18,370 תלמידים - נולדו בישראל להורים יוצאי צרפת (להלן 'דור שני').

ממצאים שנאספו מתוך מחקרים וסקרים שנערכו בשנים האחרונות מראים כי זו אוכלוסייה ייחודית, בעלת מאפיינים שונים משאר קבוצות התלמידים. לאור מאפייניה המשותפים ובהיותה אוכלוסייה חדשה יחסית, המתהווה כקבוצה ייחודית במערכת החינוך, מוצע להתאים את הפעילות הפדגוגית ולהקצות משאבים לאוכלוסייה מובחנת זו.

נושאים עיקריים

נייר עמדה זה מציג ארבעה נושאים עיקריים בהתייחס לאוכלוסיית התלמידים ממוצא צרפתי: 1. אפיוני רקע משפחתי; 2. ההשתלבות במערכת החינוך; 3. זכאות לתעודת בגרות; 4. כוח ההתמדה בחינוך העל-יסודי (שיעורי נשירה).

1. המאפיינים של משפחות התלמידים יוצאי צרפת

- כפי שצוין קודם, המניע המרכזי לעלייתם של יוצאי צרפת לישראל היה המניע הדתי. כתוצאה מכך, הרוב המכריע מקרב תלמידים יוצאי צרפת מגדירים את משפחתם כמסורתית או דתית.⁶
- משפחות יוצאות צרפת מתרכזות בדרך כלל במספר יישובים. כך, למשל, בתשע"ב כמחצית מקרב תלמידי יוצאי צרפת התגוררו באחת משבע הערים הבאות: ירושלים (23%), נתניה (7%), אשדוד (6%), בני ברק (6%), רעננה (4%), בית שמש (3%), תל-אביב (3%). משפחות אלה הן בעלות נראות ציבורית חדשה.
- רמת השכלתן הממוצעת של אמהות תלמידי יוצאי צרפת גבוהה במקצת בהשוואה לכלל התלמידים במגזר היהודי ונאמדת סביב כ-14 שנות לימוד לעומת כ-13.5 בקרב כלל התלמידים במגזר היהודי. אולם היא נמוכה באופן משמעותי בהשוואה לרמת השכלתן

3 גינדין, ר', רוזנבאום-תמרי, י', רוזנבלום, א', הרשמן, ט' ופוזנר, ר' (2009). דפוסי הקליטה של העולים לישראל בין השנים 2000 ל-2006. דוח השוואתי בין ארבע קבוצות מוצא: דוברי רוסית, צרפתית, ספרדית ואנגלית. המשרד לקליטת העלייה, ירושלים. פורי-מחקרי שוק ודעת קהל לישראל, תל אביב.

4 הנתונים - מתוך המחקר הנזכר בהערה 1.

5 הנתונים - מתוך מאגרי המידע של משרד החינוך (חדר מחקר וירטואלי) ועובדו לצורך המחקר הנוכחי.

6 הנתונים - מתוך כאהן-סטרבצ'ינסקי, פ', לוי, ד' וקונסטנטינוב, ו' (2010). בני נוער עולים בישראל - תמונת מצב עדכנית. מאיירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל. www.jdc.org.il/brookdale

- הממוצעת של אמהות תלמידי עולים ממדינות דוברות אנגלית - כ-16 שנות לימוד בממוצע.⁷ סוגיית התעסוקה היא אחת הסוגיות המשמעותיות לגבי עולי צרפת. ממחקרו החדש של פופקו (2012), שבחן את תופעת המהגרים הטרנס-לאומיים בהקשר הישראלי תוך התמקדות במספר קבוצות של עולים מהמערב (עולים מצרפת, צפון אמריקה ואירופאים לא צרפתים), עולה כי רק 25% מהעולים מצרפת עובדים במפעלים ובעסקים הנמצאים פיזית בישראל. בנוסף, 52% מעולי צרפת במחקר טענו כי לעלייה הייתה השפעה שלילית על הקריירה שלהם, ו-57% העידו כי ההכנסות שלהם ירדו כתוצאה מהמעבר לישראל.⁸
- בנוגע לשביעות הרצון של העולים מצרפת לישראל, עולה מתוך ממצאי המחקר של אמית (2010),⁹ כי למרות שרמת שביעות הרצון של העולים מצרפת הייתה גבוהה יותר ככל שרמת חייהם נתפסה כגבוהה יותר, עולים שדיווחו שרוב חבריהם הם מארץ מוצאם הצביעו על רמת שביעות רצון נמוכה יותר מהחיים בארץ.

2. השתלבות במערכת החינוך

- מקרב תלמידים יוצאי צרפת בתשע"ג כ-36% למדו בחינוך הממלכתי-דתי, בעוד שבקרב כלל התלמידים במגזר היהודי אחוז הלומדים בחינוך הממלכתי-דתי נאמד בכ-18% בלבד. כמו-כן כ-32% למדו בחינוך העצמאי,¹⁰ שברובו משתייך לחינוך החרדי, ובעיקר בשתי רשתות החינוך הגדולות במגזר זה (מרכז החינוך העצמאי ומעיין החינוך התורני), מול כ-22.5% מקרב כלל התלמידים. לעומת זאת, בעוד שבקרב כלל התלמידים למדו בחינוך הממלכתי כ-58.3%, בקרב התלמידים ממוצא צרפתי אחוז זה נאמד בכ-31.6% בלבד (ראו תרשים 1). נתון זה מצביע על כך שתלמידים ממוצא צרפתי נוטים להשתלב בחינוך הממלכתי ובחינוך העצמאי בשיעורים גבוהים במיוחד, בהשוואה לכלל אוכלוסיית התלמידים בישראל.

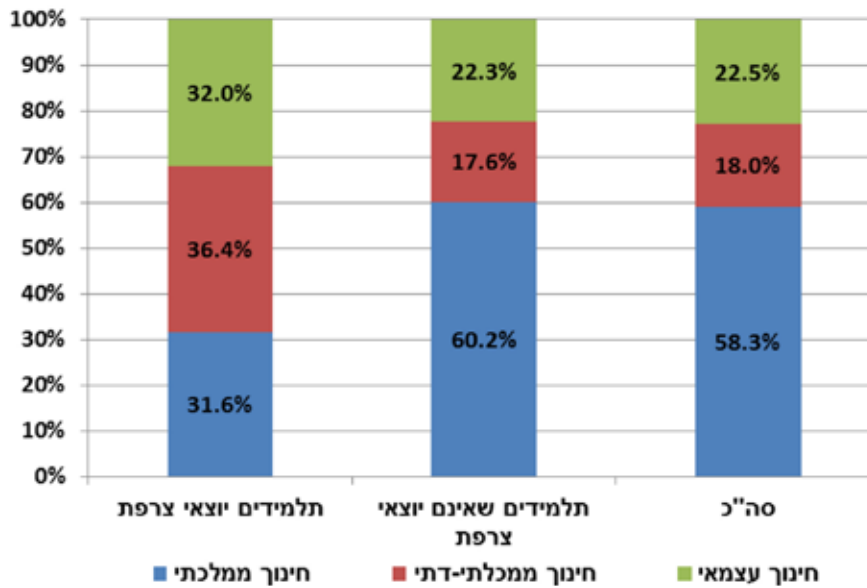
7 עיבוד מיוחד מתוך מאגרי המידע של משרד החינוך - קובץ התלמידים תשע"ג.

8 פופקו, י. (2012). כאן ושם: עולים טרנס-לאומיים בישראל. עבודת דוקטורט. האוניברסיטה העברית.

9 אמית, ק' (2012). שביעות הרצון מהחיים בישראל של עולים מארצות המערב. הגירה, 1: 87-90.

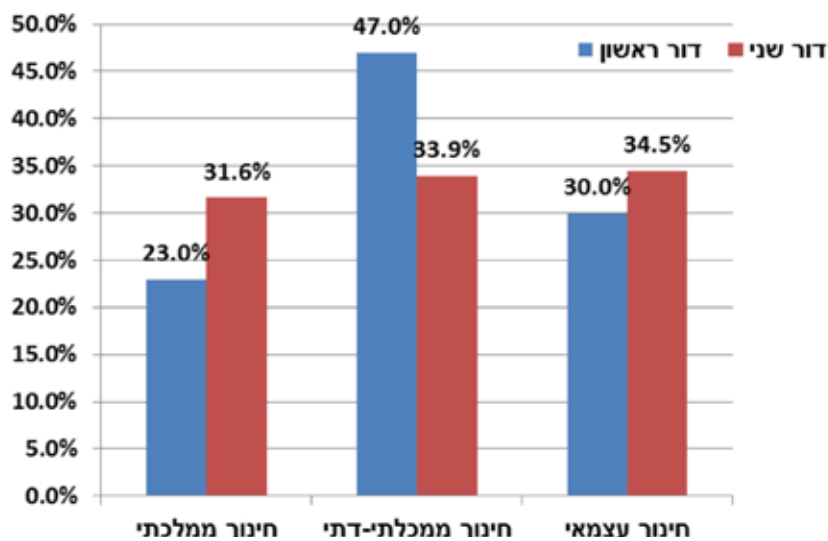
10 קיימים שלושה סוגי פיקוח במערכת החינוך: הפיקוח הממלכתי, הפיקוח הממלכתי-דתי ופיקוח 'אחר (עצמאי)'. על ההבדלים בין שלושת סוגי הפיקוח ניתן לקרוא בהרחבה במסמך של מרכז המחקר והמידע של הכנסת שנכתב לקראת תחילת עבודתה של ועדת החינוך, התרבות והספורט בכנסת ה-19. ראו: מרכז המחקר והמידע של הכנסת, מערכת החינוך בישראל: סוגיות מרכזיות בעבודתה של ועדת החינוך. כתיבה: יובל וורגן ואיתי פידלמן, 21 באפריל 2013: <http://www.knesset.gov.il/mmm/data/pdf/m03160.pdf>

תרשים 1: התפלגות התלמידים לפי מוצא וזרם חינוכי במערכת החינוך, תשע"ב (אחוזים)¹¹

תלמידים יוצאי צרפת שנולדו בישראל (דור שני) נוטים ללמוד פחות בחינוך הממלכתי-דתי, בהשוואה לתלמידים ילידי צרפת (דור ראשון) - 33% לעומת כ-44%, בהתאמה. בהמשך לכך, תלמידים יוצאי צרפת (דור שני) נוטים ללמוד יותר במוסדות החינוך העצמאי ובחינוך הממלכתי, בהשוואה לתלמידים ילידי צרפת (דור ראשון) - בחינוך העצמאי 33% לעומת 29%, ובחינוך הממלכתי 34% לעומת 27%, בהתאמה. מגמה זו באה לידי ביטוי גם כאשר בוחנים את דפוס הלימודים בזרמי החינוך השונים בקרב בנות ובנים יוצאי צרפת בנפרד. נתון זה מצביע על התחזקות ההבדלים בקרב התלמידים יוצאי צרפת בדור השני.

תרשים 2: התפלגות התלמידים יוצאי צרפת, לפי דור וזרם חינוכי - תשע"ב (אחוזים)

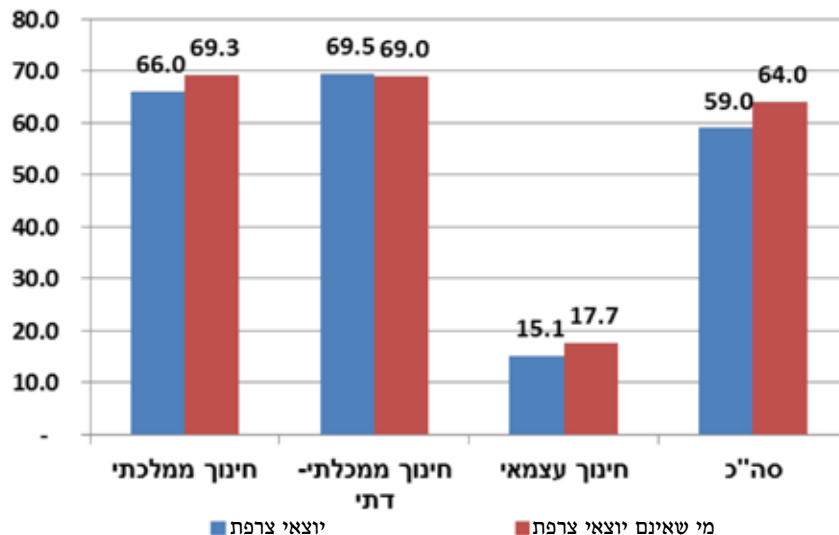
11 עקב שיעורם הקטן של תלמידים יוצאי צרפת בקרב כלל התלמידים, אין הבדל בהתפלגות בין התלמידים יוצאי צרפת לסך כל התלמידים.

- במילים אחרות, מגמת עזיבתם של התלמידים יוצאי צרפת דור שני את החינוך הממלכתי-דתי לטובת החינוך הממלכתי או לטובת החינוך העצמאי מצביעה על מגמת קיטוב בקרב תלמידים בני הדור השני ליוצאי צרפת.

3. זכאות לתעודת בגרות

- על אף העובדה שרמת השכלתן הממוצעת של אמהות תלמידי יוצאי צרפת גבוהה במקצת בהשוואה לכלל התלמידים במגזר היהודי (כאמור לעיל), אחוז הזכאות לבגרות בקרב כלל התלמידים יוצאי צרפת היה נמוך יותר בהשוואה לכלל התלמידים במגזר היהודי (כ-59% לעומת כ-64% ; נתוני-מחזור תשע"א).¹²
- כפי שעולה מתרשים 3, שיעורי הזכאות לבגרות המרביים הן בקרב התלמידים יוצאי צרפת והן בקרב שאר התלמידים היו בחינוך הממלכתי או בממלכתי-דתי בין 66% ל-70%, והנמוכים ביותר היו בחינוך העצמאי (פחות מ-20%).

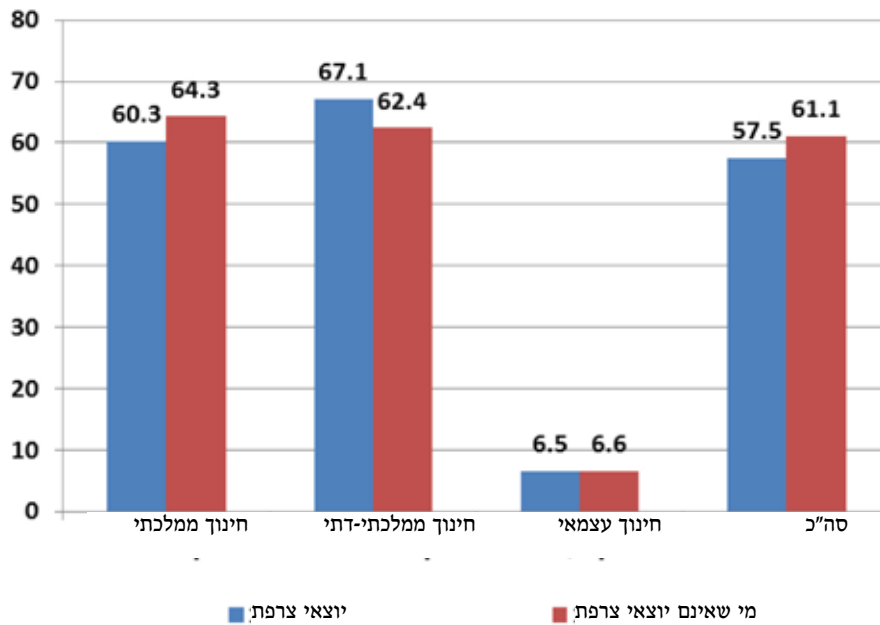
תרשים 3: שיעורי הזכאות לבגרות לפי זרם חינוכי - מחזור תשע"א

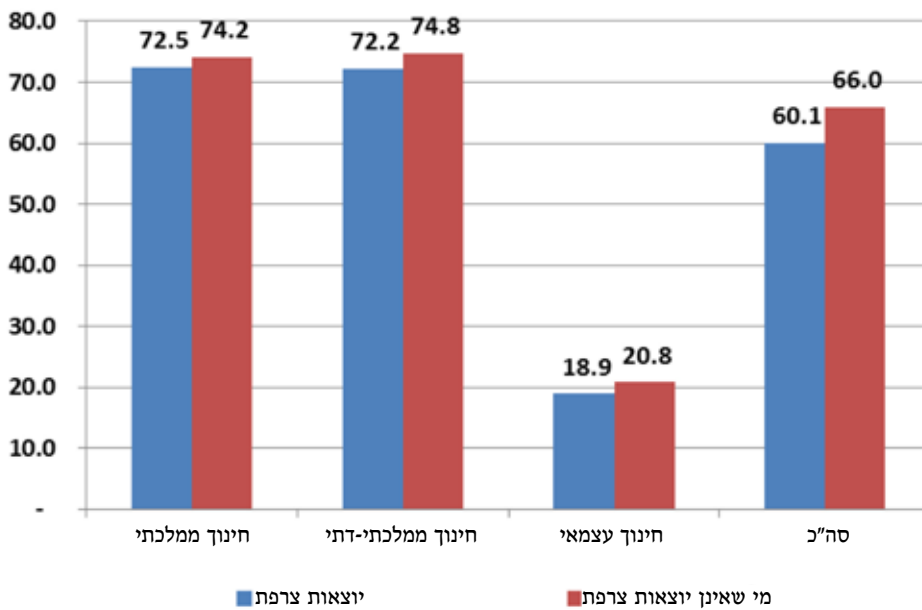
- עיון בנתונים על החלוקה המגדרית (תרשימים 4 ו-5) מראה כי קיימים פערים מגדריים בשיעורי הזכאות לבגרות לטובת הבנות, וכי בכל זרמי החינוך שיעורי הזכאות לבגרות בקרב יוצאי צרפת נמוכים בהשוואה לאלו של יתר התלמידים (למעט אצל הבנים הלומדים בחינוך הממלכתי-דתי).

12 נתונים מבוססים על העיבודים המיוחדים מתוך מאגרי המידע של משרד החינוך. הנתונים העדכניים עדיין לא עובדו במשרד החינוך, ולכן לא פורסמו.

תרשים 4: שיעורי הזכאות לבגרות בקרב בנים, לפי זרם חינוכי - מחזור תשע"א

תרשים 5: שיעורי הזכאות לבגרות בקרב בנות, לפי זרם חינוכי - מחזור תשע"א

4. כוח ההתמדה בחינוך העל-יסודי (שיעורי נשירה)

- מעיבודי הנתונים, המבוססים על קובץ התלמידים של משרד החינוך משנת הלימודים תשע"א ושנת הלימודים תשע"ב, עולה כי שיעור התלמידים שלא המשיך בלימודים במוסדות החינוך הכלליים (בשלושת הזרמים) של משרד החינוך בחינוך העל-יסודי נאמד בכ-3.1%, בעוד שבקרב תלמידי יוצאי צרפת עמד שיעור זה על כ-3.6%.
- חשוב לציין כי שיעור התלמידים שלא המשיכו את לימודיהם במוסדות החינוך הכלליים בחינוך העל-יסודי גבוה במיוחד בקרב הבנים שלמדו בחינוך העצמאי (כ-9.5% בקרב כלל התלמידים וכ-8.6% בקרב התלמידים יוצאי צרפת).

מסקנות

תלמידים יוצאי צרפת (בין אם דור ראשון ובין אם דור שני), למרות מספרם הקטן יחסית במערכת החינוך, מהווים קבוצה בעלת מאפיינים ייחודיים, ועל כן הטיפול בהם דורש התייחסות ייחודית.

קבוצה זו היא בעלת סממנים של אוכלוסייה הנמצאת בתהליכים של התעצבות והגדרה. התפלגותם במוסדות החינוך אינה דומה להתפלגות של כלל התלמידים מבחינת סוג החינוך; קיימת אצלם נטייה ללמוד במוסדות הממ"ד והחינוך העצמאי, ברובו חינוך חרדי, בהשוואה לשאר התלמידים במגזר היהודי. עם זאת, השוואה בין-דורית מראה כי התלמידים יוצאי צרפת שנולדו בישראל (דור שני) נוטים ללמוד יותר הן במוסדות החינוך העצמאי והן בחינוך הממלכתי בהשוואה לתלמידים יוצאי צרפת שנולדו בצרפת (דור ראשון).

נוסף על כן, הישגיהם הלימודיים כגון זכאות לבגרות אינם גבוהים. יחד עם שיעורי הנשירה הגבוהים יש בכך כדי להצביע על הקושי הרב של התלמידים יוצאי צרפת להשתלב במערכת החינוך.